

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Współczesna recepcja pisarstwa Zofii Kossak (na podstawie wybranych portali czytelniczych)

Author: Katarzyna Tałuc

Citation style: Tałuc Katarzyna. (2020). Współczesna recepcja pisarstwa Zofii Kossak (na podstawie wybranych portali czytelniczych). W: K.Tałuc, M. Nadolna-Thuczykont (red.), „Między książką a literaturą : księga jubileuszowa dedykowana Profesor dr hab. Teresie Wilkoń z okazji 45-lecia pracy naukowej i dydaktycznej” (S. 109-125). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Katarzyna Tałuc

 <http://orcid.org/0000-0001-8944-6209>
Uniwersytet Śląski w Katowicach

Współczesna recepcja pisarstwa Zofii Kossak (na podstawie wybranych portali czytelniczych)

W polskich badaniach czytelnictwa problematyka obecności oraz recepcji tekstu w formie cyfrowej została poruszona między innymi w opracowaniach z 2006 roku. Z inicjatywy Instytutu Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej analizowano wówczas polskojęzyczne zasoby sieciowe pod kątem relacji między użytkownikiem Internetu a czytelnictwem. Interesowano się na przykład zagadnieniami dotyczącymi: pobierania tekstów, w tym książek, z sieci; sieciowych źródeł informacji o książkach. Wyniki tych badań, w tym omówienie problemów, z jakimi się wiązało się ich prowadzenie, przedstawiono w później w książce *Czytanie, kupowanie, surfowanie. Społeczny zasięg książki w Polsce w 2006 roku*¹. Większość trudności w badaniu czytelnictwa w sieci, począwszy od wyboru narzędzi i metod badawczych, przez wyznaczenie zakresu, na przykład chronologicznego, po interpretację wyniku przede wszystkim z cech ontologicznych cyberprzestrzeni². Jej specyficzna „nieuchwytność” ma bowiem źródło w interaktywności, multimedialności oraz hipertekstowo-

¹ *Czytanie, kupowanie, surfowanie. Społeczny zasięg książki w Polsce w 2006 roku*. Red. G. STRAUS. Warszawa 2006.

² Zob. P. SIENKIEWICZ: *Ontologia cyberprzestrzeni*. „Zeszyty Naukowe Warszawskiej Wyższej Szkoły Informatyki” 2015, nr 13, vol. 9, s. 89–102.

ści. Z kolei zjawiska remediacji i konwergencji, uwarunkowane rozwojem cyberprzestrzeni i technologii cyfrowej, dokonują metamorfozy nie tylko przestrzeni i sposobów komunikowania się ludzi między sobą, lecz także zmieniają stosunek do książki, czy szerzej: drukowanego tekstu, zmieniają praktyki kulturowe, co ostatecznie wpływa na recepcję komunikatu tekstowego³.

Jednym z przejawów nowych zachowań powstałych w wyniku rozwoju socjosphery jest krytyka nieprofesjonalna, przybierająca różne formy, między innymi aktywności na portalach czytelnich⁴. Wypowiedzi współtworzone przez użytkowników sieci, w niewielkim stopniu przystające do reguł rządzących krytyką profesjonalną, stanowią coraz popularniejsze źródło informacji o książkach, autorach, trendach w czytelnictwie. Portal *lubimy czytać.pl* we współpracy z Polską Izbą Książki przeprowadził już dwie edycje badań w ramach projektu *W sieci o książkach*. Z ostatniego raportu wynika, że w 2017 roku w porównaniu z poprzednim rokiem czytelnicy chętniej poszukiwali informacji o konkretnych książkach w sieci, korzystając z portali oraz blogów/vlogów książkowych. Pomijając własne zainteresowania, to właśnie opinie osób zamieszczających w Internecie recenzje mogły najszybciej przekonać czytelników do sięgnięcia po daną pozycję (69,4% badanych kieruje się przy wyborze rekomendacjami pochodzącymi z sieci)⁵. Warto też nadmienić, że badania Biblioteki Narodowej także wskazują zależności między poziomem czytelnictwa, przede wszystkim liczbą przeczytanych w ciągu roku książek i preferowanymi źródłami wiadomości.

³ Jedną z najnowszych publikacji, której autorzy podejmują w szerokim zakresie problematykę czytania społecznościowego (*social reading online*), omawiając między innymi rolę mediów społecznościowych w kształtowaniu praktyk czytelnich, jest J-A. CORDÓN-GARCÍA, J. ALONSO-ARÉVALO, R. GÓMEZ-DÍAZ, D. LINDER: *Social Reading: Platforms, Applications, Clouds and Tags*. Oxford 2013.

⁴ O krytyce nieprofesjonalnej zob. A. SKRENDÓ: *Nieprofesjonalne świadczenia lektury*. W: *Obraz literatury w komunikacji społecznej po roku '89*. Red. A. WERNER, T. ŻUKOWSKI. Warszawa 2013, s. 190–211; J. ZAJĄC: *Nowe perspektywy w badaniach nad recepcją – przypadek portalu *lubimyczytać.pl**. W: *Wiedza niezdyktynowana. Meandry międzyobszarowości*. Red. P. BOGALECKI, J. ZAJĄC. Katowice 2017, s. 85–112.

⁵ *W sieci o książkach – wyniki ankiety 2017*. <http://lubimyczytac.pl/aktualnosci/8713/w-sieci-o-ksiazkach-2017---wyniki-ankiety> [dostęp: 14.02.2019]. Zob. też M. TOMSIA: *Raport Instytutu Monitorowania Mediów: Co czyta Facebook, czyli książki w social mediach*. <http://www.proto.pl/aktualnosci/raport-imm-co-czyta-facebook-czyli-ksiazki-w-social-mediach> [dostęp: 14.02.2019].

Okazuje się, iż najchętniej czytają osoby, które czerpią informacje o otaczającym ich świecie z tekstów *online* (37% badanych), podczas gdy osoby nieczytające częściej wybierają radio i telewizję (55%)⁶. Według badań zebranych podczas projektu *W sieci o książkach* miejscem będącym źródłem wiedzy o książkach, w tym rekomendacji, najczęściej odwiedzanym przez badanych są internetowe portale czytelnicze (87% badanych). Na kolejnych miejscach znalazły się księgarnie internetowe (71,2%), blogi/vlogi książkowe (56,2%) i Facebook (46,4%). Badacze Biblioteki Narodowej w *Stanie czytelnictwa w Polsce w 2017 roku* piszą w części poświęconej roli książki w interakcjach społecznych, że „najpopularniejszą wśród czytelników książek formą interakcji jest rozmawianie o książkach oraz udzielanie rekomendacji lekturowych [...] 42% czyta dotyczące książek artykuły, recenzje lub wpisy w prasie albo w internecie”⁷. Autorzy raportu BN, inaczej niż osoby piszące pracę *W sieci o książkach – wyniki ankiety 2017*, interpretują wyniki dotyczące wskazywanej przez badanych funkcji Internetu:

Internet jest przede wszystkim narzędziem służącym komunikacji, w drugiej kolejności rezerwuarem treści, a dopiero w trzeciej – przestrzenią, w której manifestuje się swoją podmiotowość, biorąc udział w dyskusjach o książkach, filmach, muzyce i sztukach teatralnych. Nigdy lub prawie nigdy nie wypowiadało się na te tematy 72% badanych. Także czytelnicy książek w tej dziedzinie zazwyczaj nie zabierają głosu w sieci (66%)⁸.

Jeżeli przeczytamy dane o źródłach rekomendacji, to Internet znalazł się na czwartym miejscu po: opiniach znajomych, rodzinie, osobistym kontakcie z książką, bibliotekarzach:

[...] czytelnicy chętnie korzystają z opinii innych czytelników – czy to upublicznionych w Internecie w formie recenzji książek, blogów, vlogów i wpisów, czy też w postaci rankingów sprzedaży i list bestsellerów, które również można traktować jak rodzaj pozytywnej opinii innych czytelników, tyle że wyrażonej przez zakup”⁹.

⁶ Zob. I. KORYŚ, D. MICHALAK, Z. ZASACKA, R. CHYMKOWSKI: *Stan czytelnictwa w Polsce w 2017 roku*. Warszawa 2018, s. 23.

⁷ Ibidem s. 31.

⁸ Ibidem, s. 40.

⁹ Ibidem, s. 59.

Różnice między cytowanymi badaniami mogą wynikać z wielu czynników, między innymi doboru próby badawczej, ale obydwa raporty wskazują Internet jako źródło informacji o książce i przestrzeń interakcji zarówno między tekstem i czytelnikiem, jak i między samymi czytelnikami, o czym pisał na przykład Marcin Roszkowski:

[...] Serwis społeczny dla czytelników to typ serwisu społecznego, którego celem jest integracja użytkowników zainteresowanych wymianą informacji wpisujących się w kontekst doświadczeń czytelniczych. Z punktu widzenia integracji na poziomie społecznym są to narzędzia pozwalające na tworzenie mikrosocjalności internautów o wspólnych zainteresowaniach. Integracja i partycypacja na poziomie technicznym to możliwość tworzenia i współtworzenia opisów publikacji (w tym tagowanie), dodawania recenzji, tworzenia bazy cytatów, oceniania publikacji itp. we współdzielonej przestrzeni sieciowej¹⁰.

Autorka, mając na uwadze przytoczone wyniki, ale także będąc świadoma wszelkich ograniczeń wynikających z badań cyberprzestrzeni, postanowiła sprawdzić za pomocą narzędzi statystycznych oraz analizy treści, jakie utwory Zofii Kossak czytają użytkownicy Internetu i jakie ślady lektury tych tekstów rejestruje przestrzeń krytyki nieprofesjonalnej. Wybór autorki był podyktowany pięćdziesiątą rocznicą śmierci pisarki, obchodzoną w 2018 roku, co stało się też pretekstem do wznowień wydań jej powieści¹¹. Badania przeprowadzono w maju 2018 roku oraz w lutym 2019 roku. Porównanie uzyskanych wyników z obserwacji wskazało na niewielkie różnice, zwłaszcza w danych ilościowych, dlatego postanowiono w tekście przywołać wyniki tylko ostatniego badania. Rozważania prowadzone w tekście nie mają charakteru wszechstronnej analizy, lecz raczej rejestracji wybranych danych, która może stanowić w przyszłości wstęp do badań o szerszym zakresie na temat recepcji twórczości literackiej polskich pisarzy w Internecie. Materiał egzemplifikacyjny

¹⁰ M. ROSZKOWSKI: *Wykorzystanie technologii informacyjnych do gromadzenia i analizy danych ze społecznego serwisu Lubimy Czytać*. W: *LaTeI: Z badań nad wykorzystaniem technologii informacyjnych w bibliologii i informatologii*. Red. G. GMITEREK, M. OCHMAŃSKI, M. ROSZKOWSKI. Warszawa 2015, s. 147.

¹¹ Wznowienia książek Zofii Kossak, a także nowe edycje tekstów tej pisarki znalazły się między innymi w repertuarze wydawnictw PAX, LTW Łomianki i Fundacji Servire Veritati Instytut Edukacji Narodowej.

zaczepnięto z portali czytelniczych: BiblioNETka¹², Lubimy Czytać¹³, Na Kanapie¹⁴, ponieważ mają one dużą liczbę aktywnych użytkowników.

Analiza ilościowa

W BiblioNETce zarejestrowano 40 tytułów książek przy nazwisku Zofia Kossak. Są to pojedyncze utwory wydane w zwartej formie. Oprócz tego w bazie umieszczono 3 antologie zawierające teksty Kossak, 1 pozycję współautorską – *Troję Północy*, napisaną razem z Zygmuntem Szatkowskim¹⁵. Rozkład liczby ocen dla poszczególnych tytułów zawarto w tabeli 1.

Tabela 1

Liczba ocen przypadająca na poszczególne tytuły książek Zofii Kossak w portalu BiblioNETka

Tytuł książki	Liczba ocen
1	2
<i>Krzyżowcy</i>	377
<i>Król trędowaty</i>	254
<i>Bez oręża</i>	204
<i>Bursztyny</i>	115
<i>Błogosławiona wino</i>	89
<i>Pożoga</i>	88

¹² BiblioNETka utworzona została w 2001 roku, a od 2003 roku zaczęła funkcjonować jako stała witryna. W odświeżonej wersji serwis uruchomiono w 2009 roku. Obecnie jest własnością spółki Ravelo Sp. z o.o. wchodzącej w skład Grupy Wydawniczej PWN.

¹³ Pomysłodawcą serwisu jest Grzegorz Nyga, który w 2008 roku wstępnie określił jego koncepcję. Pod koniec 2008 roku wspólnie z Marcinem Szajdą zdecydowali się na rozpoczęcie pracy nad projektowaniem serwisu. Rozpoczynając swoją działalność pod koniec 2008 roku, Lubimy Czytać pl. stał się po BiblioNETce i Nakanapie.pl. trzecim polskojęzycznym portalem skupiającym miłośników książki. W 2011 roku serwis został sprzedany funduszowi SpeedUp Venture Capital Group z siedzibą w Poznaniu. Niedługo po tym został odsprzedany. Nowymi właścicielami zostali Izabela Sadowska, Anna Misztak i Bartosz Kosicki, będący właścicielami Lubimyczytać Sp. z o.o. Prezesem zarządu Lubimyczytać Sp. z o.o. jest Izabela Sadowska.

¹⁴ Serwis Na Kanapie powstał w 2006 roku i, zgodnie z informacją w Regulaminie, należy do ENSWARE Kamil Załęski.

¹⁵ W spisie umieszczono także pozycję Jana Dobraczyńskiego: *Listy do Zofii Kossak*.

cd. tab. 1

1	2
<i>Przymierze</i>	68
<i>Szaleńcy Boży</i>	47
<i>Z otchłani</i>	46
<i>Legnickie pole; Dziedzictwo</i>	34
<i>Złota wolność</i>	33
<i>Wspomnienia z Kornwalii 1947–1957</i>	29
<i>Kłopoty Kacperka góreckiego skrzata</i>	27
<i>Suknia Dejaniry</i>	22
<i>Gród na jeziorze</i>	20
<i>Trembowla</i>	19
<i>Puszkarz Orbano</i>	18
<i>Rok polski. Obyczaj i wiara, Z miłości</i>	13
<i>Troja Północy</i>	10
<i>Topsy i Lupus</i>	9
<i>Gość oczekiwany, Nieznany kraj</i>	8
<i>Pątniczym szlakiem, Warna</i>	6
<i>Antologia literatury lagrów i łagrów, Błogosławiony Jan Sarkander ze Skoczowa</i>	5
<i>Ku swoim</i>	4
<i>Wielcy i mali, Boże motory</i>	3
<i>Antologia polskiej literatury kresowej XX wieku, Purpurowy szlak</i>	2
<i>Beatyfikacja Skargi, Kielich krwi, Ognisty wóz, Skarb śląski, Dzień dzisiejszy, Laska Jakubowa, Szukajcie przyjaciół, Pod lipą</i>	1
<i>Listy do Zofii Kossak, Opowieści śląskie (antologia), Na emigracji</i>	0

Źródło: obliczenia własne.

Do dalszych analiz ilościowych wybrano te tytuły, którym wystawiono więcej niż trzydzieści ocen. Biorąc pod uwagę to kryterium i średnią z ocen wystawionych przez czytelników, ustalono ranking¹⁶ tytułów.

Tabela 2

Ranking tytułów książek Zofii Kossak
przy uwzględnieniu średniej ocen w portalu BiblioNETka

Lp.	Tytuł książki	Średnia ocen	Liczba ocen
1.	<i>Krzyżowcy</i>	5,07	377
2.	<i>Król trędowaty</i>	4,97	254
3.	<i>Przymierze</i>	4,95	68
4.	<i>Bez oręża</i>	4,93	204
5.	<i>Pożoga</i>	4,73	88
6.	<i>Dziedzictwo</i>	4,72	34
7.	<i>Szaleńcy Boży</i>	4,64	47
8.	<i>Z otchłani</i>	4,62	46
9.	<i>Błogosławiona wino</i>	4,53	89
10.	<i>Złota wolność</i>	4,36	33
11.	<i>Bursztyny</i>	3,62	115

Źródło: obliczenia własne.

Z zebranych danych wynika, że powieścią, którą najczęściej oceniano, ale też która zyskała najwyższą średnią ocen, są *Krzyżowcy*. Nieznacznie niżej w tym rankingu uplasował się *Król trędowaty*, trzecie miejsce, też pod względem średniej ocen, zajęło *Przymierze*, czwarte, ale z większą liczbą głosów, *Bez oręża*. Czterotomowa powieść o pierwszej wyprawie krzyżowej spodobała się internautom, o czym świadczy dużo ocen najwyższych. 108 głosów to ocena 6; 56 głosów – ocena 5,5; 120 – ocena 5; 24 głosy – ocena 4,5; 47 głosów – ocena 4. Osoby oceniające poniżej 4 stanowiły niewielkie grono (porównaj tabelę 3.).

¹⁶ Skala ocen w BiblioNETce jest następująca: 6 – rewelacyjna; 5,5 – świetna; 5 – bardzo dobra; 4,5 – więcej niż dobra; 4 – dobra; 3,5 – powyżej przeciętnej; 3 – przeciętna; 2,5 – poniżej przeciętnej; 2 – kiepska; 1,5 – zła; 1 – beznadziejna.

Tabela 3

Rozkład ocen *Krzyżowców* w portalu BiblioNETka

Ocena	Liczba głosów	Ocena	Liczba głosów
6,0	108	3,0	11
5,5	56	2,5	0
5,0	120	2,0	1
4,5	24	1,5	1
4,0	47	1,0	3
3,5	6		

Źródło: zestawienie własne na podstawie: Ocen użytkowników [online] <https://www.biblionetka.pl/book.aspx?id=10830&mode=rating> [dostęp: 14 lutego 2019]

Kolejne powieści z największą liczbą ocen to kontynuacje *Krzyżowców*. Skala przypisanych ocen *Królowi trędowatemu*, którego fabuła jest osnuta wokół losów jerozolimskiego króla Baldwina IV, wygląda nieco inaczej niż w przypadku *Krzyżowców*. Przeważają głosy (110) oceniające tę powieść na 5; 46 głosów przełożyło się na 6; 27 głosów oddano na 5,5; 23 głosy – 4,5; 38 głosów – na ocenę 4.

Tabela 4

Rozkład ocen *Króla trędowatego* w portalu BiblioNETka

Ocena	Liczba głosów	Ocena	Liczba głosów
6,0	46	3,0	3
5,5	27	2,5	0
5,0	110	2,0	1
4,5	23	1,5	0
4,0	38	1,0	0
3,5	6		

Źródło: zestawienie własne na podstawie: Ocen użytkowników [online] <https://www.biblionetka.pl/book.aspx?id=10832&mode=rating> [dostęp: 14.02.2019].

Trzecią część trylogii o wyprawach krzyżowych *Bez oręża*, dotyczącą ostatnich prób odzyskania Grobu Pańskiego, oceniono podobnie jak *Króla trędowatego*. Największą liczbę głosów (83) oddano na ocenę 5; 35 głosy przełożyły się na ocenę 6; 25 głosujących dało ocenę 5,5; 17 głosów oddano na 4,5; 36 głosów – na ocenę 4 (por. tabelę 5.).

Tabela 5

Rozkład ocen *Bez oręża* w portalu BiblioNETka

Ocena	Liczba głosów	Ocena	Liczba głosów
6,0	35	3,0	2
5,5	25	2,5	0
5,0	83	2,0	1
4,5	17	1,5	0
4,0	36	1,0	1
3,5	4		

Źródło: zestawienie własne na podstawie: Ocen użytkowników [online] <https://www.biblionetka.pl/book.aspx?id=10833&mode=rating> [dostęp: 14.02.2019].

Oprócz historycznej trylogii jeszcze tylko jeden tytuł uzyskał ponad 100 głosów – to *Bursztyny*. Biorąc pod uwagę średnią ocen, znalazły się na 11. miejscu, co wynika z większego zróżnicowania, niż w przypadku trylogii, ocen, jakie wystawiali tej książce internauci. Najwięcej głosów (35) oddano na ocenę 4 i ocenę 3 (21 głosów). Wśród 115 ocen jest tylko jedna 6 (szóstka), a tylko 2 głosy oddano na ocenę 5,5. W porównaniu z wcześniej przedstawionymi powieściami *Bursztyny* w mniejszym stopniu przypadły do gustu czytelnikom, ponieważ 11 głosów oddano na ocenę 2 oraz 5 głosów na – 1 (zob. tabelę 6.).

Tabela 6

Rozkład ocen *Bursztynów* w portalu BiblioNETka

Ocena	Liczba głosów	Ocena	Liczba głosów
6,0	1	3,0	21
5,5	2	2,5	5
5,0	16	2,0	11
4,5	12	1,5	1
4,0	35	1,0	5
3,5	6		

Źródło: zestawienie własne na podstawie: Ocen użytkowników [online] <https://www.biblionetka.pl/book.aspx?id=27475&mode=rating> [dostęp: 14.02.2019].

Krzyżowcy Zofii Kossak w rankingu najwyżej ocenianych książek historycznych polskich autorów za okres od roku 2009 do 2018 roku zajęły 6. miejsce na 100 ujętych tytułów ze średnią ocen 5,07. *Król trędowaty* uplasowała się na miejscu 22., a *Bez oręża* – na 30. Warto w tym miejscu dodać, że książki te uzy-

ślały wyższe oceny od niektórych powieści autorów współcześnie żyjących, jak na przykład Elżbieta Cherezińska czy Jarosław Sokół¹⁷.

Redaktorzy portalu Na Kanapie nie prowadzą statystyk w formie podobnej do tej z BiblioNETtki. Poza tym system oceniania też się różni. Na początku 2019 roku obowiązującą skalę od 0 do 5 zmodyfikowano na od 0 do 10, przy czym dokonane już oceny przeliczono. Każdy z czytelników chcący ocenić książkę przypisuje jej odpowiednią liczbę gwiazdek. Im więcej gwiazdek, tym, jego zdaniem, książka jest bardziej godna polecenia innym użytkownikom portalu. Korzystający z Na Kanapie oceniają egzemplarze, które przeczytali, więc aby zsumować opinie na temat każdego tytułu, trzeba żmudnie przejrzeć każdą zaznaczoną pozycję. Książkami Zofii Kossak, zgodnie z informacjami podanymi przez redakcję, zainteresowało 55 czytelników, co przełożyło się na 94 oceny, 14 opinii i 2 recenzje, przy czym liczba opinii nie pokrywa się z liczbą osób wystawiających konkretnym tytułom oceny. Jeden z czytelników napisał recenzję *Krzyżowców*, drugi *Z otchłani*¹⁸. Na forum nie dyskutowano na temat twórczości Zofii Kossak. Nazwisko pisarki pada w kilku wątkach okazjonalnie, nie skłaniając jednak forumowiczów do rozmowy na temat biografii czy utworów autorki *Krzyżowców* (zob. tabelę 7).

Krzyżowcy doczekały się 6 opinii użytkowników Na Kanapie, a łącznie oddano na tę książkę 15 głosów. Wszystkie oceny przełożyły się na wysokie noty: od 7,67 do 10. Oprócz *Krzyżowców* najwięcej opinii umieszczono jeszcze pod *Bursztynami*. 5 osób skomentowało tę powieść, co razem z 11 głosami dało ocenę 6,27. Oprócz wymienionych skomentowano jeszcze następujące tytuły: *Z otchłani* (1 opinia), *Błogosławioną winę* (1 opinia). Pierwszy tytuł oceniono na 7,25, drugi – wysoko, na 9. Oceniono jeszcze baśń pt. *Kłopoty Kacperka góreckiego skrzata* (6,5 – 2 oceny) i *Z miłości* (5 – 1 ocena), ale nie zamieszczono żadnych opinii o tych książkach.

Użytkownicy portalu Lubimy Czytać na użytek oceny książek mają do dyspozycji 10-punktową skalę. W bazie portalu znajduje się 38 (uwzględniono różne wydania tych samych tytułów) książ-

¹⁷ Zob. rankingi i statystyki (najwyżej oceniane książki historyczne w języku polskim w 2019 roku) [online] <https://www.biblionetka.pl/stats.aspx?genre=28&lng=28&year=all> [dostęp: 14.02.2019].

¹⁸ *Krzyżowcy* zostali ocenieni bardzo pozytywnie, w przeciwieństwie do *Z otchłani*.

żek autorstwa Zofii Kossak, które przeczytało 2 006 czytelników. Kolejnych 3 820 zadeklarowało, że chce się oddać lekturze książek Kossak. 89 użytkowników serwisu określiło siebie jako fanów pisarki. Jeśli wziąć pod uwagę liczbę czytelników, ranking tekstów pisarki zarejestrowanych w bazie można zawrzeć w tabeli 8.

Tabela 7

Obecność książek Zofii Kossak w portalu Na Kanapie

Tytuł książki	Liczba głosów	Liczba opinii	Ocena
<i>Krzyżowcy</i>	15	6	7,67; 8,6; 7,5; 10 (poszczególne tomy i wydania oceniano różnie)
<i>Król trędowaty</i>	4	1	8,50
<i>Bez oręża</i>	2	0	9,00
<i>Bursztyny</i>	11	5	6,27
<i>Z otchłani</i>	4	1	7,25
<i>Błogosławiona wina</i>	2	1	9,00
<i>Przymierze</i>	3	0	8,67
<i>Kłopoty Kacperka góreckiego skrzata</i>	2	0	6,50
<i>Z miłości</i>	1	0	5,00

Źródło: obliczenia własne

Tabela 8

Ranking tytułów książek Zofii Kossak
przy uwzględnieniu liczby czytelników w portalu Lubimy Czytać

Lp.	Tytuł książki	Liczba czytelników
1	2	3
1.	<i>Krzyżowcy</i> , tomy 1–2	1404
2.	<i>Król trędowaty</i>	563
3.	<i>Bursztyny</i>	438
4.	<i>Bez oręża</i>	430
5.	<i>Pożoga</i>	424
6.	<i>Z otchłani</i>	327
7.	<i>Błogosławiona wina</i>	301
8.	<i>Szaleńcy Boży</i>	205
9.	<i>Legnickie pole</i>	129
10.	<i>Troja Północy</i>	119

cd. tab. 8

1	2	3
11.	<i>Dziedzictwo I</i>	118
12.	<i>Przymierze</i>	116
13.	<i>Złota wolność</i>	99
14.	<i>Suknia Dejaniry</i>	84
15.	<i>Wspomnienia z Kornwalii 1947–1957</i>	82
16.	<i>Rok polski. Obyczaj i wiara</i>	79
17.	<i>Kłopoty Kacperka góreckiego skrzata</i>	65
18.	<i>Gród nad jeziorem</i>	62
19.	<i>Dziedzictwo I–II</i>	60
20.	<i>Puszkarz Orbano</i>	59
21.	<i>Dziedzictwo II</i>	55
22.	<i>Trembowla</i>	50
23.	<i>Z miłości</i>	36
24.	<i>Krzyżowcy, tomy 3–4</i>	35
25.	<i>Nieznany kraj</i>	31
26.	<i>Topsy i Lupus</i>	24
27.	<i>Purpurowy szlak</i>	19
28.	<i>Pod lipą</i>	16
29.	<i>Ku swoim</i>	14
30.	<i>Dziedzictwo</i>	14
31.	<i>Warna</i>	12
32.	<i>Pątniczym szlakiem. Wrażenia z pielgrzymki</i>	9
33.	<i>Beatyfikacja Skargi</i>	9
34.	<i>Listy</i>	5
35.	<i>Z otchłani. Wspomnienia z lagru</i>	5
36.	<i>Kłopoty Kacperka góreckiego skrzata</i>	3

Źródło: obliczenia własne

Najwięcej czytelników przeczytało trylogię o wyprawach krzyżowych, a w czołówce znalazły się również takie tytuły, jak: *Bursztyny*, *Pożoga*, *Z otchłani*, *Błogosławiona wino*, *Szaleńcy Boży*, *Legnickie pole*, *Troja Północy*, *Dziedzictwo I*, *Przymierze*. Nie wszystkie osoby, które zadeklarowały przeczytanie konkretnych tytułów, oceniły je, więc ranking książek, biorąc pod uwagę kryterium „ocena”, nie odzwierciedla opinii całej społeczności czytającej dany tekst. Posiłkując się owymi niepełnymi danymi, listę książek z najwyższą średnią ocen zestawiono w tabeli 9.

Tababela 9

Ranking tytułów książek Zofii Kossak ze względu na średnią ocen w portalu
lubimyczytac.pl

Lp.	Tytuł książki	Średnia ocen	Liczba głosów	Liczba opinii
1.	<i>Krzyżowcy, tomy 3–4</i>	8,50	15	0
2.	<i>Krzyżowcy, tomy 1–2</i>	8,15	583	56
3.	<i>Pątniczym szlakiem. Wrażenia z pielgrzymki</i>	8,00	2	1
4.	<i>Kłopoty Kacperka góreckiego skrzata</i>	8,00	1	0
5.	<i>Bez oręża</i>	7,81	206	19
6.	<i>Przymierze</i>	7,78	46	8
7.	<i>Król trędowaty</i>	7,57	275	29
8.	<i>Rok polski. Obyczaj i wiara</i>	7,54	24	3
9.	<i>Złota wolność</i>	7,49	37	5
10.	<i>Dziedzictwo I</i>	7,47	34	3
11.	<i>Pożoga</i>	7,45	119	22
12.	<i>Błogosławiona wina</i>	7,39	140	19
13.	<i>Troja Północy</i>	7,38	29	10
14.	<i>Dziedzictwo I–II</i>	7,33	15	2
15.	<i>Z otchłani</i>	7,29	92	12
16.	<i>Nieznany kraj</i>	7,29	11	4
17.	<i>Trembowla</i>	7,26	23	2
18.	<i>Suknia Dejaniry</i>	7,18	34	4
19.	<i>Wspomnienia z Kornwalii 1947–1957</i>	7,15	26	3
20.	<i>Dziedzictwo</i>	7,00	2	1
21.	<i>Topsy i Lupus</i>	7,00	8	3
22.	<i>Legnickie pole</i>	6,90	49	3
23.	<i>Szaleńczy Boży</i>	6,78	67	8
24.	<i>Ku swoim</i>	6,75	4	0
25.	<i>Dziedzictwo II</i>	6,68	19	1
26.	<i>Puszkarz Orbano</i>	6,48	22	2
27.	<i>Gród nad jeziorem</i>	6,34	20	7
28.	<i>Listy</i>	6,33	3	0
29.	<i>Warna</i>	6,33	3	0
30.	<i>Kłopoty Kacperka góreckiego skrzata</i>	6,31	35	4
31.	<i>Z miłości</i>	6,23	13	0
32.	<i>Beatyfikacja Skargi</i>	6,00	1	0
33.	<i>Purpurowy szlak</i>	5,33	3	0
34.	<i>Bursztyny</i>	5,02	200	15
35.	<i>Pod lipą</i>	5,00	1	0
36.	<i>Z otchłani</i>	0,00	0	0

Źródło: obliczenia własne.

Trudno za miarodajne uznać wyniki tego rankingu, jeżeli średnią, jak w przypadku na przykład *Beatyfikacji Skargi* obliczono na podstawie jednego głosu i zerowej liczbie opinii. Inaczej, gdy na dany utwór zagłosowało więcej niż 100 osób, ponieważ można wówczas założyć, że są oni rzeczywistymi czytelnikami tych książek, wyrażającymi poprzez głosowanie swoją opinię. Analizując ten ranking, łącznie z kryterium liczby czytelników, a właściwie liczbą oddanych głosów, to w czołówce plasują się również powieści historyczne, w tym trylogia o wyprawach krzyżowych: dwa pierwsze miejsca zajmują *Krzyżowcy*, na piątym jest *Bez oręża* na siódmym *Król trędowaty*.

Porównanie danych ilościowych z trzech portali czytelniczych, przy zastrzeżeniach dotyczących stosowania różnych skal ocen, a także różnego zakresu chronologicznego, pozwala zauważyć jednak pewną prawidłowość. Czytelnicy polscy wieku XXI, użytkownicy portali internetowych, najczęściej komentowali powieści historyczne o wyprawach krzyżowych. One też uzyskiwały wysokie oceny rekomendujące te książki innym osobom korzystającym z cyberprzestrzeni.

Analiza jakościowa

Analiza jakościowa obejmująca poszczególne wpisy w formie komentarza, oceny czy recenzji może dostarczyć materiału ułatwiającego uzyskanie odpowiedzi na pytanie o powody skłaniające internautów do wydawania takich, a nie innych opinii o przeczytanym utworze. Przeanalizowano wpisy na temat najczęściej komentowanych utworów, czyli *Krzyżowców*, *Króla trędowatego*, *Bez oręża*. Autorzy komentarzy, oceniający wysoko wymienione książki, zwracają uwagę na strukturę powieści, na przykład liczbę wątków, ich prowadzenie, konstrukcję bohaterów, język. Zastanawiają się nad warstwą faktograficzną. Porównują *Krzyżowców* do innych powieści historycznych, na przykład do trylogii Sienkiewicza czy twórczości Teodora Parnickiego, Antoniego Gołubiewa i wskazują różnice oraz podobieństwa. Tłumaczą symbolikę, wyszukują analogie między światem opisanym przez pisarkę a współczesnością. Obecność tych elementów w niejednokrotnie krótkich opiniach, które przeważają, na przykład w portalu Lubimy Czytać, dowodzi znajomości piszących przynajmniej podstaw teorii literatury i reguł wyznaczających ramy recenzji krytycznej. Wyznacznikiem

wszystkich opinii, też tych zawierających refleksję krytycznoliteracką, jest emocjonalizm. Internauci, używając plastycznych epitetów, wykrzyknień, nawet dosadnych czy kolokwialnych zwrotów, wyrażają swój osobisty stosunek do lektury i tym samym starają się skłonić inne osoby do sięgnięcia po tę pozycję. Jednocześnie za pomocą dobieranych środków językowych chcą wyróżnić się z grona innych recenzujących. Wśród zwrotów często występujących w pozytywnych ocenach *Krzyżowców* można znaleźć takie określenia, jak: „przepiękna książka”, „najukochańsza książka historyczna”, „rewelacyjna powieść”, „nadzwyczaj soczysta polszczyzna”, „wspaniała powieść historyczna”, „fantastyczna uczta”, „epopeja światowa”, „wspaniała, staropolska polszczyzna”, „nienaganny styl”, „dzieło wybitne”, „najbardziej fenomenalna książka historyczna”, „doskonała, rzetelna powieść historyczna”, „arcydzieło”, „wspaniała saga”, „rewelacyjna powieść”. Internauci swoje odczucia ilustrują fragmentami z *Krzyżowców*, które pełnią także funkcję reklamową. Wyjątki owe mają być swoistego rodzaju wizytówkami tekstu, stylu powieściopisarki i tym samym całej książki. W Lubimy Czytać tylko jeden internauta umieścił (na 55 opinii) negatywną opinię o książce. Uznał ją za powierzchowną, a zastosowanie archaizacji języka, jego zdaniem, było zabiegiem chybionym. Użytkownicy BiblioNETki, którym lektura *Krzyżowców* nie podobala się, wystawili powieści tylko ocenę (3 głosy na ocenę 1), nie dołączając komentarza uzasadniającego taką decyzję.

Lektura *Króla trędowatego* nie wzbudziła entuzjazmu internautów, lecz wśród i tych opinii pojawiają się określenia przypominające te z komentarzy na temat *Krzyżowców*. Recenzenci zwracali uwagę także na duży potencjał filmowy tej powieści, co skłaniało ich do porównywania książki z filmami, których scenariusze swobodnie operowały faktami historycznymi lub tylko wykorzystywały kostium historyczny. Zwłaszcza w opiniach młodych osób (w wypowiedziach wprowadzają one aluzje do swoich aktualnych, szkolnych – gimnazjalnych, licealnych – doświadczeń) można zauważyć odwołania na przykład do serialu *Gra o tron* czy do amerykańskiego dramatu *Królestwo Niebieskie*. Obejrzenie filmu często zachęcało recenzentów do poszukiwania powieści z akcją osadzoną w dawnych wiekach. Nie kierowali się w swoim wyborze nazwiskiem autora, gatunkiem, a jedynie tematyką. Przypadkowo zatem w ręce jednego z użytkowników BiblioNETki trafił *Król trędowaty*, którego lektura wywołała jego zachwyt i w efekcie skłoniła do złożenia obietnicy przeczyta-

nia innych powieści Kossak. Czytelnicy bardziej doświadczeni, a szczególnie ci którzy już znali *Krzyżowców*, doceniali umiejętności pisarki w kreśleniu wizerunku pierwszoplanowego bohatera Baldwina IV. W negatywnych opiniach akcentowano, z jednej strony zbytnie odejście od faktów historycznych, a z drugiej strony powielanie sądów obecnych w opracowaniach naukowych, zwłaszcza o postaciach historycznych, jak Baldwin IV, jego siostra Sybilla, patriarcha Jerozolimy Herakliusz.

Ostatnia część trylogii, *Bez oręża*, w portalu BiblioNETka uplasowała się pod względem średniej ocen za *Królem trędowatym*, ale różnica była niewielka – zaledwie cztery setne punktu. Z kolei użytkownicy Lubimy Czytać wydali o tej części opinie łagodniejsze niż o *Królu trędowatym* (*Bez oręża* znalazło się dwie pozycje wyżej niż *Król trędowaty*). Większość recenzentów sięgnęła po powieść *Bez oręża*, ponieważ chciała poznać dalsze losy wypraw krzyżowych. Opinie jednoznacznie pozytywne dotyczące tej części zawierały pochwały pod adresem pisarki i wysoką ocenę samej książki. Zwraca uwagę akcentowanie w wypowiedziach ponadczasowych przesłań i szukanie w powieści odpowiedzi na pytania natury egzystencjalnej nurtujące internautów w życiu osobistym. W opiniach krytycznych drażnił nachalny dydaktyzm wpisany w konstrukcję postaci świętego Franciszka.

Podsumowując te wyrytkowe ustalenia, można stwierdzić, że:

1. Dla użytkowników portali czytelniczych Zofia Kossak to przede wszystkim autorka powieści historycznych.
2. Trylogia o wyprawach krzyżowych traktowana jest jako najważniejsza powieść w dorobku pisarki.
3. Cała trylogia, mimo niewielkich różnic w ocenie poszczególnych części, zdobyła najwyższe uznanie internautów.
4. Książki Zofii Kossak, zwłaszcza historyczne, są stale obecne w obiegu czytelniczym.
5. Użytkownicy portali oceniający przeczytane książki Zofii Kossak to zarówno osoby dorosłe z doświadczeniem i przygotowaniem lekturowym, jak i młode, na przykład gimnazjaliści.
6. Opinie użytkowników portali czytelniczych, mające formę recenzji czy krótkich komentarzy, pełnią funkcję promującą, przede wszystkim daną książkę.

Dalsze badania nie tylko portali czytelniczy, lecz również innych elementów cyberprzestrzeni, jak chociażby blogów/vlogów, które także internauci wskazują jako źródła informacji o książce, z pewnością uzupełnią wnioski z podsumowania artykułu i poszerzą stan badań nad recepcją twórczości Zofii Kossak, także

w kontekście lektury konkretnych powieści pełniących funkcję spajającą grupę czytelników w przestrzeni cyfrowej.

Bibliografia

- BiblioNETka [online] <https://www.biblionetka.pl/> [dostęp: 14.02.2019].
- CORDÓN-GARCÍA J-A, ALONSO-ARÉVALO J., GÓMEZ-DÍAZ R., LINDER D.: *Social Reading: Platforms, Applications, Clouds and Tags*. Oxford 2013.
- Czytanie, kupowanie, surfowanie. Społeczny zasięg książki w Polsce w 2006 roku. Red. G. STRAUS. Warszawa 2006.
- KORYŚ I., MICHALAK D., ZASACKA Z., CHYMKOWSKI R.: *Stan czytelnictwa w Polsce w 2017 roku*. Warszawa 2018.
- Lubimyczytać.pl [online] <https://lubimyczytac.pl/> [dostęp: 14.02.2019].
- Nakanapie.pl [online] <https://nakanapie.pl/> [dostęp: 14.02.2019].
- ROSZKOWSKI M.: Wykorzystanie technologii informacyjnych do gromadzenia i analizy danych ze społecznego serwisu *Lubimy Czytać*. W: *LaTeL: Z badań nad wykorzystaniem technologii informacyjnych w bibliologii i informatologii*. Red. G. GMITEREK, M. OCHMAŃSKI, M. ROSZKOWSKI. Warszawa 2015.
- SIENKIEWICZ P.: *Ontologia cyberprzestrzeni*. „Zeszyty Naukowe Warszawskiej Wyższej Szkoły Informatyki” 2015, nr 13, vol. 9.
- SKRENDO A.: *Nieprofesjonalne świadectwa lektury*. W: *Obraz literatury w komunikacji społecznej po roku '89*. Red. A. WERNER, T. ŻUKOWSKI. Warszawa 2013.
- TOMSIA M.: *Raport Instytutu Monitorowania Mediów: Co czyta Facebook, czyli książki w social mediach dodano: 21.10.2014*. <http://www.proto.pl/aktualnosci/raport-imm-co-czyta-facebook-czyli-ksiazki-w-social-mediach> [dostęp: 14.02.2019].
- W sieci o książkach – wyniki ankiety 2017. <http://lubimyczytac.pl/aktualnosci/8713/w-sieci-o-ksiazkach-2017---wyniki-ankiety> [dostęp: 14.02.2019].
- ZAJĄC J.: *Nowe perspektywy w badaniach nad recepcją – przypadek portalu lubimyczytać.pl*. W: *Wiedza niezdystryplinowana. Meandry międzyobszarowości*. Red. P. BOGALECKI, J. ZAJĄC. Katowice 2017.